

KRIŽEVI IZ FUNDUSA HRVATSKOGA POVIJESNOG MUZEJA

Marija Šercer
Zagreb

Hrvatski povijesni muzej priredio je izložbu u čast 900. obljetnice Zagrebačke biskupije čije je otvorenje bilo 8. rujna 1994. godine. Bio je to dan uoči povijesnog posjeta Svetog Oca Zagrebu i Hrvatskoj. Izložba je prikazala dio Zbirke sakralne umjetnosti koju čine 85 križeva iz vremena od 11. do kraja 19. stoljeća. Vjerojatno ni jedan muzej u Hrvatskoj ne bi mogao postaviti prikladniju izložbu za spomenutu prigodu.

Pripremi ove izložbe prethodio je opsežan istraživački posao koji je veoma uspješno obavila mr. Snježana Pavičić. Ona je 1991. godine preuzela Zbirku sakralne umjetnosti, kojom se do tada nitko nije bavio. Obradu zbirke započela je s križevima zaintrigirana njihovim brojem i raznolikošću. Rezultati njezina rada mogu se pratiti u izvrsno koncipiranom katalogu koji je pratio izložbu i postao trajnim dokumentom vrijednoga kulturnog događaja. U uvodnom je dijelu autorica prikazala križ kao znak i simbol, razradila je vrste križeva prema obliku i namjeni i dala im osnovna stilska, izvedbena i ikonografska obilježja. Potom se osvrnula na muzejsku zbirku označivši broj predmeta, način nabave, mjesto nalaza i mjesto njihove nabave. U poglavlju "Datacije i stilska obilježja" označila je poteškoće koje je imala pri rješavanju tih problema i upozorila na nedostatak relevantnih publikacija. Radi toga je bilo potrebno konzultirati brojne hrvatske stručnjake - povjesničare umjetnosti, etnoloze, arheologe i druge.

Otputovala je čak u Budimpeštu da bi pregledala zbirke Mađarskoga narodnog muzeja i Muzeja umjetničkog obrta. Poglavljima o ikonografiji i natpisima završava stručni dio kataloga. Kataloški dio podijeljen je prema namjeni križeva u tri osnovne grupe. To su relikvijari u obliku križeva; privjesci, križevi s krunica, pektoralni prsni križevi i predmeti križnog oblika, te, naposljetku stojeći križevi. Svi predmeti obrađeni u katalogu popraćeni su fotografijama koje su izradili Fedor Vučemilović, Maja Velicogna-Novoselac i Igor Brzoja. Izuzetno uspjele grafičko oblikovanje kataloga djelo je slikara Ante Rašića, odnosno ArTresor studija.

Izložba je bila postavljena u tri prostorije jednoga krila palače Hrvatskoga povijesnoga muzeja. Likovni postav izložbe radio je akademski kipar Berislav Brajković uza suradnju autorice izložbe mr. Snježane Pavičić. Postav izložbe slijedio je raspored križeva prema kataloškoj podjeli, osim što su shodno prostoru pektoralni, privjesci i predmeti križnog oblika dobili prednost. Kako se radilo o većem broju sitnih predmeta čija visina ne doseže ni 50 mm, oni su grupirani u manje skupine po srodnosti oblika, ukrasnih

elemenata i po ikonografskim značajkama. Njihov raspored bio je pregledan i jasan, sukladan oku promatrača. Predmete su dosljedno pratile fotografije s prikazima njihovih lica i naličja. Značajniji pektoralni kao što su, primjerice, grobnički (kat. br. 42) i srebrni križ s uložnim oslikanim prikazima svetačkih glava, među kojima je i portret nekoga kardinala ili pape (kat. br. 43) dobili su posebno mjesto u vitrini u prostoru. Ipak i njih su pratile fotografije na obližnjem zidu.

U sljedećoj prostoriji bili su izloženi relikvijari, enkolpioni (križevi koje su crkveni dostojanstvenici i bizantski carevi nosili na prsima). Te plitke kutijice u obliku križeva izrađene od metala ili drva, zanimljive su po obliku, konstrukciji i načinu ukrašavanja. Među njima izdvaja se križ-relikvijar tipa "Sveta zemlja" (kat. br. 1) kojem su srodni križevi (kat. br. 2 do 5). Na njima su sprijeda prikazi Krista u dugoj tunici uzdužnih nabora, a na poleđini prikazi Majke Božje u stavu molitve. U zbirci se nalazi enkolpion "kijevskog tipa" iz 13. stoljeća pronađen u crkvi u Novom Vinodolskom u grobu posljednjega krbavsko-modruškog biskupa Kristofora koji je umro 1499. godine (kat. br. 10). Iz Grobničke stolne crkve potječe križ od pozlaćena srebra (kat. br. 12) ukrašen s vanjske strane s pet ukrasnih kamena. U šupljinu križa uloženi su križić izrađeni od tanke brončane pločice ukrašene kolutićima raznih veličina. Drevni križevi relikvijari ukrašeni su rezbarijama (kat. br. 18) ili sedefnim pločicama (kat. br. 16, 20).

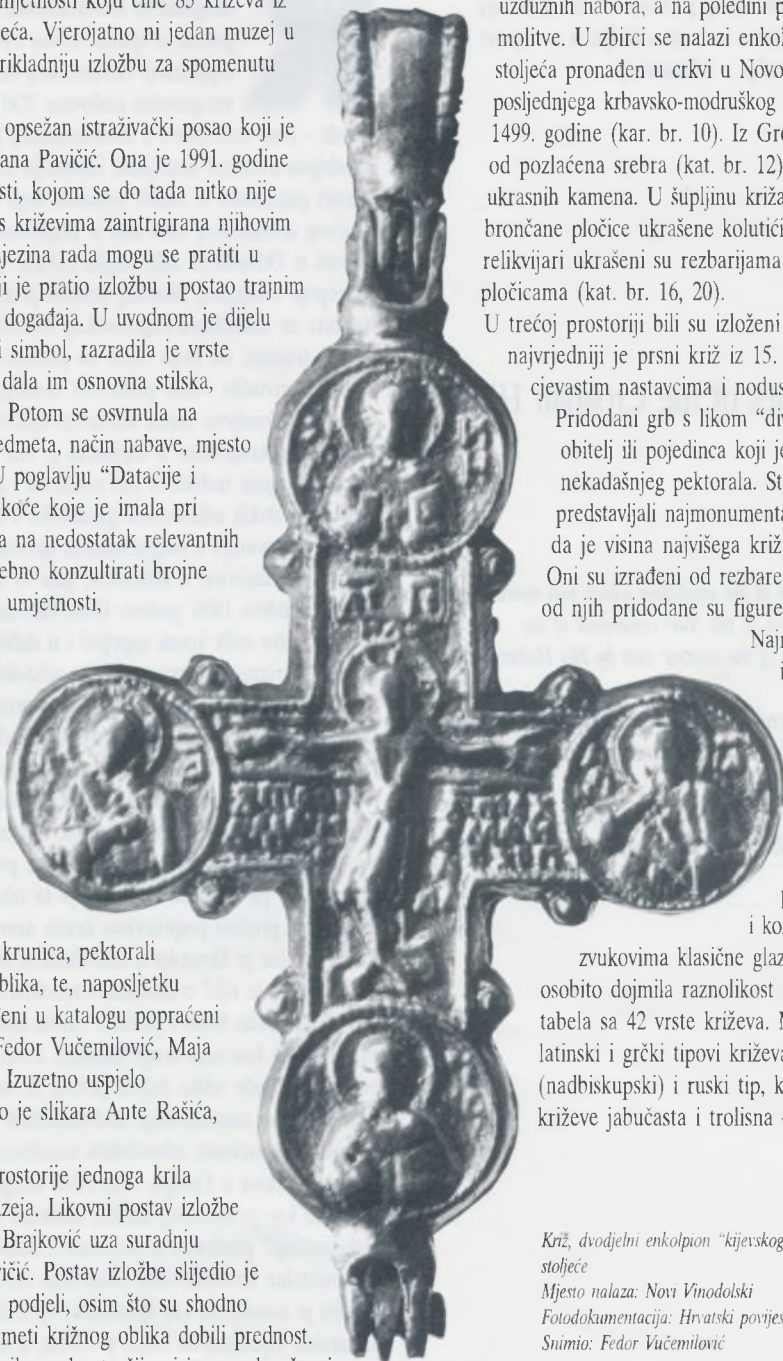
U trećoj prostoriji bili su izloženi stojeći križevi. Među njima najvrjedniji je prsni križ iz 15. stoljeća smješten na postolje s cjevastim nastavcima i nodusom u obliku jabuke (kat. br. 78). Pridodani grb s likom "divljeg čovjeka", krije vjerojatno obitelj ili pojedinca koji je pridonio novom izgledu nekadašnjeg pektorala. Stojeći križevi su po visini predstavljali najmonumentalniji dio izložbe s obzirom na to da je visina najvišega križa iznosila 480 mm (kat. br. 85). Oni su izrađeni od rezbarenog ili tokarenog drva, a najvišem od njih pridodane su figure i aplikacije od slonovače.

Najneobičniji po konstrukciji i načinu izvedbe bio je križ izrađen u 19. stoljeću od mnoštva malih križeva spojenih utorima (kat. br. 84).

U svakoj prostoriji nalazila se legenda koja je na sažeti način tumačila osobitosti izloženih predmeta. Izložba je bila decentna

i komorna uogađaja popraćena

zvukovima klasične glazbe. Vjerujem da se posjetiteljja osobito dojmila raznolikost križeva. U katalogu ja objavljena tabela sa 42 vrste križeva. Međutim, u zbirci dominiraju latinski i grčki tipovi križeva uz koje susrećemo lorenski (nadbiskupski) i ruski tip, križ sv. Benedikta i sv. Ulrika, križeve jabučasta i trolisna oblika, križeve čiji krakovi

Križ, dvodjelni enkolpion "kijevskog tipa", bronca, lijevana, pozlaćena, 13. stoljeće

Mjesto nalaza: Novi Vinodolski

Fotodokumentacija: Hrvatski povijesni muzej

Snimio: Fedor Vučemilović

završavaju cvjetovima ljiljana ili tulipana, križeva asimetrična oblika kao i mali križić izraden od koncentričnih kružnica. Osim svojim oblicima, križevi impresioniraju načinom ukrašavanja kao i ikonografskim obilježjima. Među njima osobito se ističu tri romaničko bronzana privjeska ukrašena emajlom (kat. br. 39-41). Gornji dio okomite grede i prostor poprečne grede označeni su jednim odnosno s tri luka, pa se križići doimlju poput malenih krilnih oltara.

Izložba je pobudila veliko zanimanje. U listopadu 1994. godine prikazana je karlovačkoj publici. Od polovice prosinca do početka velječe 1995. postavljena je u Pomorskom i povijesnom muzeju u Rijeci. Zagrebačkim izloščima pridodan je najstariji križ Riječke nadbiskupije, takozvani Milonićev križ iz 13. stoljeća, koji je slično zagrebačkom pektoralu (kat. br 78) uložen u postolje iz 15. stoljeća. Nakon toga, izložba je prikazana u Puli, gdje je obogaćena s četiri vrijedna križa s istarskog područja. Potkraj svibnja izložba križeva otvara se u prostorijama muzeja u Ozlju, a u vrijeme ljetnih mjeseci pokazat će se putem fotografija u Makarskoj.

Primljeno: 23. 5. 1995.

SUMMARY

The Collection of Crosses of the Croatian History Museum

by Marija Šercer

The author presents us with the review of the exhibition which was opened in the Croatian History Museum in celebration of the Nine centennial of the Archiepiscopate of Zagreb, in the eve of the historic visit by His Holiness the Pope to Croatia and its capital.

The opening of the exhibition was preceded by a thorough research which was carried out by Ms. Snježana Pavičić, and her results can also be followed in the excellently conceived catalogue of the exhibition.

The exhibition presented a part of the Ecclesiastical Art Collection which contains 85 crosses originating from the period from the 11 to the 19 century.

”OD NEPOBJEDIVOG SUNCA DO SUNCA PRAVDE”

Izložba o ranom kršćanstvu u kontinentalnoj Hrvatskoj

Mirjana Matijević Sokol

Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti
Zagreb

Kao jedna od popratnih manifestacija XIII. međunarodnoga kongresa za starokršćansku arheologiju, održanog prošle godine u Splitu, Solinu i Poreču, u Zagrebu je, u organizaciji Arheološkog muzeja, bila priredena izložba s intrigantnim naslovom “Od nepobjedivog sunca do sunca pravde - rano kršćanstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj”. Izložba je ostvarena suradnjom dvanaest muzejskih institucija s područja sjeverne Hrvatske te brojnih pojedinaca iz raznih ustanova toga dijela naše domovine. Na čelu stručnog arheološkog tima koji je pripremao izložbu bila je dr. Branka Migotti iz Odsjeka za arheologiju HAZU u Zagrebu, a autor prostorne koncepcije i uspjelog likovnog postava je inž. arhitekture Mario Beusan iz Instituta za arhitekturu zagrebačkog Arhitektonskog fakulteta. U vrijeme njezina trajanja, od kraja rujna do prosinca 1994. godine, izložba je u Zagrebu privlačila veliku pozornost širokoga kruga posjetilaca, a osobito je bila dobro primljena među kulturnim djelatnicima i u znanstvenim arheološkim krugovima. S uspjehom je bila prikazana u Đakovu, Osijeku i Sisku, 29. lipnja trebala bi biti otvorena i u izložbenim prostorima splitskog Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika. Poznato nam je da organizatori izložbe pregovaraju o mogućnostima njezina prezentiranja i izvan granica Hrvatske, primjerice, u Barceloni, gdje bi izložba trebala biti prikazana tijekom sljedeće 1996. godine. Osim likovnog i didaktičkog značenja, izložba je nesumnjivo velik korak naprijed i u definiranju jednog nedovoljno poznatog i razmjerno zapostavljenog arheološkoga horizonta, ranoga kršćanstva na sjevernim hrvatskim prostorima, području koje je nakon Dioklecijanove reforme obuhvaćalo tri rimske provincije: Panoniju Saviju, Panoniju Sekundu te sjeverne dijelove provincije Dalmacije. Pri početku realizacije tog projekta činilo se da će biti teško ostvariti nešto više od obične prigodne manifestacije, izložbe s razmjerno malobrojnim spomeničkim materijalom. Međutim, realizatori izložbe posjetiocima su priredili ugodno iznenađenje pa se može kazati da je ta izložbena manifestacija nadišla očekivanja, pruživši posjetiocima doista nevakadašnje zadovoljstvo. Kontinentalna je Hrvatska u arheološkom smislu još nedovoljno istražena, osobito kada je riječ o rimskom i ranokršćanskom razdoblju. Budući da debelo panonsko blato i prašina, barem tako izgleda, nisu jednako privlačni istraživačima kao neki drugi lokaliteti izvan toga prostora, možda upravo ova izložba bude toliko željeni poticaj te, osim znanstvene znatiželje, ponudi i priželjkivano razumijevanje kod nadležnih institucija, bez čije pomoći nema ni novih ni sustavnih arheoloških istraživanja pa ni rezultata, jer je to i jedan od putova u Europu. Ako XIII. kongres za starokršćansku arheologiju shvatimo kao povod ovoj izložbi, možemo se složiti da je izvlačenje i “otkopavanje” predmeta iz literature i muzejskih arheoloških zbirki kontinentalne Hrvatske dalo izvanredan rezultat.

Izložba je zamišljena kao kronološki tijek. Pisani izvori svjedoče o postojanju kršćanskih zajednica na ovom prostoru, a arheološki eksponati prate taj slijed predočavajući upravo preko tih katkad jedva zamjetljivih i često na prvi pogled neuglednih predmeta, svakodnevnicu toga horizonta prožetu